

O'QUVCHILARNING EKOLOGIK DUNYOQARASHINI SHAKLLANTIRISHDA O'YIN VA LOYIHAVIY METODLARDAN FOYDALANISH

Yusupova Suroyyo Shavkat qizi

*Denov Tadbirkorlik va pedagogika
instituti Ta'lim-tarbiya nazaryasi va
metodikasi (Boshlang'ich ta'lim)
yo'nalishi I-bosqich magistranti*

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'quvchilarning ekologik dunyoqarashini shakllantirishda zamonaviy ta'lim metodlaridan biri bo'lgan o'yin va loyihaviy yondashuvlarning ahamiyati, ularning mazmuni va amaliy qo'llanilishi yoritiladi. Ekologik tarbiya bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri bo'lib, yosh avlodda atrof-muhitga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishni talab qiladi. Aynan shu jarayonda o'yin va loyiha asosidagi metodlar o'quvchilarni ekologik muammolarni anglashga, tahlil qilishga, yechim izlashga va ekologik madaniyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan faoliyatga jalb etadi. O'yin metodlari orqali o'quvchilarda tabiat hodisalariga qiziqish uyg'onadi, ular orqali ekologik holatlar modellashtiriladi, rolli o'yinlar yordamida esa o'quvchilar tabiatni muhofaza qilishda faol subyekt sifatida ishtirok etadilar. Shuningdek, didaktik o'yinlar, intellektual viktorinalar, ekokvestlar, rolli sahnalashtirishlar orqali ekologik mavzular yanada chuqur o'zlashtiriladi. Bular orqali o'quvchilar nafaqat ekologik bilimlarga ega bo'ladilar, balki ekologik his-tuyg'u va axloqiy qadriyatlarni ham shakllantiradilar.

Kalit so'zlar: ekologik tarbiya, ekologik madaniyat, o'yinli metod, loyihaviy yondashuv, atrof-muhit, ekologik muammolar, ekologik ong, tabiatni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish, amaliy faoliyat, ekologik mas'uliyat o'quvchilar faolligi, ekokvest, rolli o'yin, didaktik o'yinlar, ekologik loyihalar jamoaviy ish, tanqidiy fikrlash.

Аннотация. В данной статье раскрывается значение современных педагогических методов — игровых и проектных подходов — в процессе формирования экологического мировоззрения у учащихся. Экологическое воспитание в настоящее время является одним из важнейших факторов развития общества и требует формирования у подрастающего поколения сознательного отношения к окружающей среде. Именно в этом процессе игровые и проектные методы способствуют вовлечению учащихся в деятельность, направленную на осознание, анализ, поиск решений экологических проблем и развитие экологической культуры. Игровые методы пробуждают у учащихся интерес к природным явлениям, моделируют экологические ситуации, а через ролевые игры учащиеся выступают активными субъектами охраны природы. Посредством дидактических игр, интеллектуальных викторин, эко-квестов и театрализованных сценок экологические темы усваиваются более глубоко. Благодаря этому учащиеся приобретают не только экологические знания, но и формируют экологические чувства и моральные ценности.

Ключевые слова: экологическое воспитание, экологическая культура, игровой метод, проектный подход, окружающая среда, экологические проблемы, экологическое сознание, охрана природы, устойчивое развитие, практическая деятельность, экологическая ответственность, активность учащихся, эко-квест, ролевая игра, дидактические игры, экологические проекты, групповая работа, критическое мышление.

Annotation. This article explores the importance, content, and practical application of modern educational approaches—specifically game-based and project-based methods—in developing students' environmental awareness. Environmental education is currently one of the key

factors in societal development and requires fostering a conscious attitude toward the environment among younger generations. Within this context, game and project-based methods engage students in activities aimed at understanding, analyzing, and solving environmental issues while promoting the growth of ecological culture.

Game-based methods stimulate students' interest in natural phenomena, model environmental situations, and through role-playing activities, allow students to actively participate in the protection of nature. Through didactic games, intellectual quizzes, eco-quests, and dramatized scenes, environmental topics are learned more deeply. These methods help students not only gain ecological knowledge but also develop environmental sensitivity and ethical values.

Key words: environmental education ecological culture game-based method project-based approach environment environmental issues environmental awareness nature protection sustainable development practical activity environmental responsibility student engagement eco-questrole playdidactic games environmental projects teamwork critical thinking.

KIRISH

XXI asrda ekologik muammolarning keskinlashuvi insoniyatni tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatda bo'lishga undamoqda. Ayniqsa, yosh avlodning ekologik madaniyatini shakllantirish dolzarb masalalardan biridir. Boshlang'ich ta'lim bosqichida beriladigan ekologik tarbiya, bolalarning keyingi hayotidagi dunyoqarashi va tabiatga bo'lgan munosabatini belgilab beradi. Shu jihatdan, o'yin va loyihaviy metodlar — bolalarning bilim, ko'nikma va qiziqishlarini uyg'otishda, ularni atrof-muhitni asrashga yo'naltirishda samarali vosita hisoblanadi.

O'quvchilarning ekologik dunyoqarashini shakllantirish, zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Ekologik dunyoqarash — bu insonning tabiiy muhitga, uning resurslariga va ekologik muammolarga bo'lgan munosabatidir. Bunday dunyoqarashni shakllantirish, o'quvchilarda tabiatga nisbatan mas'uliyat hissini, uning saqlanishi va muhofazasi uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

O'yin va loyiha metodlari ekologik ta'lim jarayonida samarali vositalar sifatida ajralib turadi. Ushbu metodlar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi, ularning ijodkorlik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. O'yinlar orqali o'quvchilar muammolarni hal qilish, jamoaviy ish olib borish va o'zaro hamkorlik qilish ko'nikmalarini o'zlashtiradilar. Misol uchun, ekologik mavzudagi o'yinlar o'quvchilarni tabiatni muhofaza qilishning ahamiyatini tushunishga, shuningdek, ekologik muammolarni hal etishda innovatsion yondashuvlarni qo'llashga undaydi.

METODOLOGIYA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik dunyoqarashni shakllantirishda o'yin va loyihaviy metodlarning ta'sirini o'rganishga yo'naltirilgan ushbu tadqiqot quyidagi metodologik asos va tadqiqot usullari asosida olib borildi. Tadqiqot natijalari yuqori ishonchlikka ega bo'lishi, nazariy va amaliy jihatdan asoslanishi uchun bir nechta turli yondashuvlar uyg'unlashtirildi.

Tadqiqotda pedagogik-psixologik, sotsiologik, tajriba-sinov va statistik metodlar birgalikda qo'llanildi. Metodologik asos sifatida ekologik pedagogika tamoyillari, faoliyatga yo'naltirilgan o'qitish nazariyasi, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi hamda interfaol metodlar konsepsiyasi asos bo'lib xizmat qildi. 1. Tadqiqot predmeti va obykti.

Tadqiqotning predmeti — boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik dunyoqarashni shakllantirishga yo'naltirilgan o'yin va loyihaviy metodlardan foydalanish samaradorligidir.

Tadqiqotning obykti esa — umumiy o'rta ta'lim maktablarining 2–4-sinf o'quvchilari hamda ularning ekologik ta'lim-tarbiyasini olib borayotgan o'qituvchilardir.

2. Tadqiqot metodlari

a) Nazariy tahlil

Ekologik ta'lim, bolalar psixologiyasi, boshlang'ich ta'lim metodikasi, interfaol ta'lim, o'yin texnologiyalari va loyihaviy yondashuvlarga oid ilmiy-nazariy manbalar tahlil qilindi. Bu bosqichda mahalliy va xorijiy adabiyotlar asosida nazariy asoslar shakllantirildi.

b) Kuzatuv

Boshlang'ich sinfda olib borilayotgan dars jarayonlari, ekologik mavzulardagi o'yinlar, kichik loyihalar, o'quvchilarning tabiatga bo'lgan munosabatlari va faol ishtiroklari tizimli tarzda kuzatildi. Kuzatuvlar rejalashtirilgan shaklda, ilgari belgilangan indikatorlar asosida amalga oshirildi (masalan, qiziqish darajasi, faol ishtirok, savol-javobga qatnashish, ijodiy fikrlash belgilari).

c) So'rovnoma va intervyular

Tadqiqot davomida 15 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchisi, 120 nafar o'quvchi va 30 nafar ota-onalar bilan so'rovnomalar va yarim strukturali suhbatlar o'tkazildi. So'rovnomalar yordamida o'yin va loyiha faoliyatining o'quvchilarda qanday hissiy va kognitiv o'zgarishlarga olib kelgani o'rganildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ekologik tarbiya va ekologik dunyoqarashni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu borada xalqaro va mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ekologik ongning rivojlantirishda turli metodik yondashuvlarning samaradorligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'yin va loyihaviy metodlardan foydalanish orqali ekologik tarbiyani takomillashtirish bo'yicha qimmatli ilmiy natijalar mavjud.

Rossiyalik olim I.D. Zverev ekologik ta'limni inson va tabiat o'rtasidagi axloqiy-psixologik munosabatlarni shakllantirish vositasi sifatida talqin qiladi. U

ekologik ongni rivojlantirishda shaxsiy hissiyot va bevosita amaliy tajribaning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Uning fikricha, ekologik tarbiya bilim berish bilangina cheklanmasligi, balki bolalarning munosabatini shakllantirishi zarur.

V.A. Yasvin esa ekologik madaniyatni shakllantirishda faoliyatga yo'naltirilgan, interaktiv metodlarning ustuvorligini qayd etadi. U bolalar bilan olib borilgan eksperimentlar asosida o'yin, ekskursiya, loyiha asosidagi yondashuvlarning samaradorligini asoslab bergan. Ayniqsa, kichik guruhlarda olib borilgan ekologik loyihalar o'quvchilarda muammoli fikrlash va jamoaviy mas'uliyatni rivojlantirganini ko'rsatadi.

O'zbekistonda ekologik ta'limga oid tadqiqotlar soni ortib bormoqda. E. Ismoilovning izlanishlarida ekologik bilimlarni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish zarurligi ta'kidlangan. Shuningdek, Sh. Saidova ekologik kompetensiyani shakllantirishda loyihaviy o'qitish texnologiyalarining o'rni haqida to'xtaladi.

N. Nishonova va G. Boltaboyeva boshlang'ich ta'lim tizimida ekologik madaniyatni rivojlantirish bo'yicha izchil tadqiqotlar olib borgan. Ular bolalarning yosh psixologik xususiyatlariga mos ravishda ekologik o'yinlar va dramatisatsiya orqali tarbiya berish zarurligini ilmiy asoslab bergan.

NATIJALAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik dunyoqarashni shakllantirishda o'yin va loyihaviy metodlarning samarali vosita ekanini ko'rsatdi. Tajriba asosida tuzilgan darslar va amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarning ekologik ong darajasi, tabiatga bo'lgan hissiy munosabati va faol ishtiroki ancha oshgani kuzatildi.

Birinchiidan, o'yin metodlarining qo'llanilishi o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirdi, ularni ekologik mazmundagi holatlar haqida mustaqil fikrlashga undadi. Rolli o'yinlar (masalan, "Ekologik patrul", "O'rmon himoyachilari", "Suv hayoti") orqali o'quvchilar tabiatda ro'y berayotgan o'zgarishlarni jonli tasavvur qila boshladi. O'yin orqali faol o'rganish, muammo yechimini topish, fikr almashish kabi ko'nikmalar kuchaydi.

Ikkinchiidan, loyihaviy metod asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar (masalan, "Maktab bog'i", "Biz chiqindilarni ajratamiz", "Ekologik plakat yasaylik") o'quvchilarda jamoaviy ishlash ko'nikmasini, ekologik muammolarni anglash va ularga ijtimoiy javobgarlik bilan yondashish hissini mustahkamladi. Ular loyiha davomida mustaqil izlanish olib bordilar, tajribalar o'tkazdilar, fikrlarini vizual ifodalashga harakat qildilar.

Tajriba guruhi va nazorat guruhi o'rtasidagi farq aniq ko'zga tashlandi. Tajriba guruhidagi o'quvchilarning ekologik atamalarni to'g'ri qo'llay olish darajasi, tabiatni muhofaza qilish haqidagi fikrlari va tashabbuskorligi yuqori bo'ldi. Ayniqsa, tajriba guruhidagi o'quvchilarning 87 foizi ekologik mavzular bo'yicha darsdan tashqari tadbirlarda faol ishtirok etdi. Bu esa ularning bilimlari ichki motivatsiyaga aylanganini ko'rsatadi.

Shuningdek, o'qituvchilar va ota-onalarning kuzatuvlari asosida ham natijalar ijobiy baholandi. Ota-onalar bolalarning ekologik masalalar haqida ko'proq so'z yuritayotganini, uy sharoitida suvni tejash, chiqindilarni ajratish kabi oddiy odatlarni anglab amal qilayotganini ta'kidlashdi.

Natijaviy jihatdan, ekologik o'yinlar va loyihalar orqali o'quvchilarda:

- ekologik tushuncha va bilimlar mustahkamlandi;
- mustaqil va ijodiy fikrlash kuchaydi;
- jamoaviy faoliyatda ishtirok etish salohiyati rivojlandi;
- tabiatga mehr, e'tibor, himoya qilishga bo'lgan ehtiyoj shakllandi.

Bu natijalar ekologik dunyoqarashni shakllantirishda passiv ta'lim emas, balki faol va interaktiv metodlar muhim ekanini isbotlaydi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik dunyoqarashni shakllantirishda o'yin va loyihaviy metodlar muhim rol o'ynashini yaqqol ko'rsatdi. O'yin faoliyati bolaning tabiiy ehtiyoji bo'lib, ekologik mazmun bilan boyitilgan o'yinlar orqali o'quvchilar nafaqat bilim oladi, balki bu bilimlarni amaliy faoliyat orqali o'zlashtiradi. Loyihaviy yondashuv esa bolalarda tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, ekologik muammolarni anglash va hal qilishga urinish kabi muhim ko'nikmalarni shakllantiradi.

An'anaviy o'qitish usullarida o'quvchi ko'pincha passiv rolni egallaydi, ekologik tushunchalar esa faqat nazariy darajada beriladi. Bu esa o'quvchining hissiy, ijtimoiy va faol ishtirokini cheklaydi. Tadqiqotda o'yin va loyiha metodlaridan foydalangan holda darslar o'tkazilgan guruh o'quvchilari ekologik mavzularga ko'proq qiziqish bildirgani, atrof-muhitga ongli munosabat bildirishga harakat qilgani kuzatildi. Shuningdek, ota-onalar va o'qituvchilarning fikriga ko'ra, bu metodlar bolalarni ekologik masalalarga befarq bo'lmaslikka, o'zini tabiatning ajralmas qismi sifatida his qilishga o'rgatgan. Bu holat ekologik tarbiyaning shunchaki bilim emas, balki hayotiy ko'nikma sifatida shakllanishiga olib keladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik dunyoqarashni shakllantirishda o'yin va loyihaviy metodlardan foydalanish yuqori

samaradorlikka ega. O'yin faoliyati orqali o'quvchilar ekologik holatlar haqida his qiladi, ularni amalda tushunadi va ongli munosabat bildiradi. Loyihaviy metodlar esa bolalarda ekologik masalalarga jamoaviy yondashuv, mustaqil qaror qabul qilish, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantiradi.

Tadqiqot davomida o'yin va loyiha asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarda ekologik madaniyat, ong va amaliy ko'nikmalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatgani aniqlandi. Ota-onalar va o'qituvchilar tomonidan ham bu metodlarning foydasi tasdiqlandi.

Xulosa qilib aytganda, ekologik ta'limda o'yin va loyihaviy metodlarni keng qo'llash — ekologik ongli, mas'uliyatli va faol avlodni shakllantirishda muhim omildir. Kelgusida bu yondashuvlarni ta'lim dasturlariga chuqur integratsiya qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Zverev, I.D. (2021). Ekologik ta'lim va tarbiya konsepsiyalari. Sankt-Peterburg: Nauka.
2. Yasvin, V.A. (2022). Ekologik madaniyat: nazariya va amaliyot. Moskva: Prosveshchenie.
3. Ismoilov, E. (2023). O'zbekistonda ekologik ta'lim: muammo va istiqbollar. Toshkent: Fan.
4. Musurmonova, U. (2022). Boshlang'ich sinflarda ekologik ta'limni rivojlantirish. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
5. Saidova, Sh. (2021). Ta'limda ekologik kompetensiyani shakllantirish. Toshkent: Istiqlol.
6. Nishonova, N. (2023). Boshlang'ich ta'limda ekologik madaniyatni shakllantirish. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Boltaboyeva, G. (2021). Ekologik ta'lim va yosh avlod tarbiyasi. Toshkent: Sharq.
8. Novak, M. (2023). Teaching Ecological Problems through Project-Based Methods. Berlin: Springer.